

veliko delo. Upajmo, da se bo Valentin Kalan lotil še kakšnega podobnega podviga.

Darja Šterbenc

Janez Strehovec

VIRTUALNI SVETovi

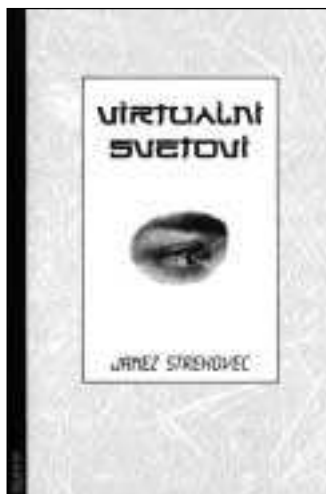
zbirka SOPHIA 5/94

Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1994

215 str.; cena: 2.625 SIT

Janez Strehovec je eden prvih slovenskih piscev, ki je v naš medijski prostor prinesel virtualno resničnost. Kot vsak pionir se je tudi on znašel v terminološki zagati, ki jo povzroča neprehodnost jezikov. V polemiki, ali uporabiti besedo virtualen ali navidezen, se je zaradi latinskega korena, ki namesto videza prinaša moč (silo), odločil za virtualnost. Knjiga virtualni svetovi je nastala v želji popisati estetiko kibernetične umetnosti in pomeni začetek obsežne raziskovalne naloge o teoriji medijske umetnosti, ki si jo je zadal ta petinštiridesetletni doktor filozofije.

Na oblikovni ravni podajanja estetike kibernetične umetnosti, to je v obliki knjige, je stvar problematična, saj kibernetična umetnost s svojo vsebino, anarhično strukturo in interakcijskim delovanjem med umetnikom in porabnikom zahteva uporabo sodobnih medijev. Na srečo naša informacijska družba še ni zadosti razvita, sicer tudi to pisanje ne bi imelo smisla. Podobna samoreferenčna mesta, kot je zadnji stavek, najdemo v knjigi posebej na začetku, ko avtor vnaša vedenje o sebi kot piscu. Pri uporabi referenc si največkrat pomaga z deli Virilia, Flusserja, Baudrillarda, Welscha in Hartmana. Prehajanje od estetike k sociologiji se odvija v ok-

viru vedenja, da je umetnina kot umetnina možna le, če je kot umetnina v družbi priznana. Tako je družba popisana podrobneje kot kibernetična umetnost sama. Metafora berlinskega zidu kot preloma med elitno in trivialno umetnostjo je vprašljiva prav tako kot nomadski zid virtualnih svetov. Da bi ujel prelom umetnosti, pisec črpa iz miljeja modernizma 20. stoletja, ki je skozi postmodernizem postal otrok naše dobe.

V čem je torej epohalnost padca berlinskega zidu? V literaturi, ki se ukvarja s sodobno zgodovino, lahko beremo o odločujočem trenutku padca komunizma. Drugačno optiko nam razkriva Jean Baudrillard, ko je pod vprašaj postavljena epohalnost dogodka, in to kateregakoli. Zgodovina je primerjana s termodinamičnim procesom, ki je ob podhladitvi zaradi prevelike gostote informacij začel teči recerzibilno. To pomeni, da se pojavljajo določene poteze daljnih preteklih dogodkov kot trenutne fascinacije. V tej luči lahko razumemo tudi ponoven pojav baroka, ki prinaša fraktalni subjekt kot novo globalno duhovno paradigmo. Nastopilo je stanje pozgodovine, ko nenehno prihaja do kratkega stika med dogodkom in medijsko reprezentacijo. Vse poteka prehitro,

prepočasi ali pa preveč dovršeno. Zgodovina se piše in bere, pozgodovina se slika in gleda. Na tej točki se zastavlja vprašanje, v čem je potem zgodovina različna od pozgodovine in če je zgodovine zares konec. Tako zgodovina kot pozgodovina ustvarjata fikcijo, in če je razlika le v metodi in ne v predmetu, je ta nepomembna. Resnica, vera, verjetnost in gotovost so postale irelevantne.

Knjiga je refleksija estetike sodobnega sveta, razdrobljena, razsrediščena, večsmerna in do skrajnosti zrelativizirana. V desetih delih združuje bolj ali manj povezane eseje. Spremljanje medijev je v toliki meri spremenilo način pisanja, da se težko najde kdo, ki še piše dolga in povezana besedila. Umetnost je bila vedno povezana s stopnjo tehnike in tehnologije. Tako so se v dvajsetem stoletju zgodili film, radio, televizija, računalnik, video in kot zadnja stopnja virtualna resničnost. Vse te novosti so spremenile človeka in družbo in s tem se je spremenila tudi umetnost. Kibernetični prostor je paralelen prostor običajnemu zaznavnemu prostoru in nastaja z interakcijo človeka in stroja. Z vzpostavitvijo kibernetičnega prostora se zmanjša naša gotovost v percepcijo običajnega prostora. Človekova bit dobi s strojem novo razsežnost, novo ontološko vsebino. Današnji človek si tako zastavlja vprašanje, sem človek ali stroj. Povnanjenje človekove biti v svet strojev, ki smo jih sami ustvarili, spreminja okolje in bistveno zaznamuje človekove mentalne procese.

Vsebinsko umetnine razbiramo s pomočjo prepoznavanja plasti. Pri tem je bil v preteklosti v ospredje postavljen par videti/vedeti, ki se mu je z virtualno resničnostjo pridružil še otip. Če se je s sodobnimi mediji pozornost publike pomikala od besede v knjigi preko zvoka pri radiju do slike in zvoka pri televiziji, je virtualna resničnost z dotikom prvi

medij novega tisočletja. Percepcija slike je vsa vsebino pomaknila na površino. Notranjost ni več bistvena. Na tem mestu Strehovec opiše bodibilderja kot nosilca estetskega učinka na površini, ki funkcionira kot skrajni fetišizem (ogledalo ukine pogled drugega, sam mišičnjak postane drugi samega sebe). Poleg umetnosti bodibilderjev je opisan tudi performance, ki je sodobna interaktivna dejavnost. Ker je performance žanr, ki združuje gledališče in lepe umetnosti, ki se jim v obliki kibernetike priključuje še virtualna resničnost, mu je v knjigi med umetnostmi odmerjen največji kos prostora. Igrajočemu se človeku ne zadostuje več vloga opazovalca kreativnega početja, ampak hoče sam ustvarjati in s tem osmisлити svoj prosti čas. Tehnologizem je na pohodu, virtualni svetovi so podobni v Ljubljani, Singapuru, Sydneyju, Londonu ali New Yorku. Otroci odraščajo ob računalniku, televiziji in virtualni resničnosti, ki bodo bistveno spremenili jutrišnji svet. Sicer pa se leto 2000 tako ali tako ne bo zgodilo. Knjiga *Virtualni svetovi* je eden zadnjih modernističnih poskusov opisati pisani krasni novi svet. Bo knjige sploh še kdo prebiral?

Klemen Fele

Helmut Willke

SISTEMSKA TEORIJA RAZVITIH DRUŽB Znanstvena knjižnica

Fakulteta za družbene vede,
Ljubljana 1993
152 str.; cena: 1.470 SIT

Pred seboj imamo knjigo, v kateri njen avtor Helmut Willke želi postaviti osnove sistemske teorije o modernih, visoko razvi-

tih družbah. Na začetku nas postavi pred pomembno ugotovitev. Ob bok popperjanskemu učinku teorij postavi preprosto besedico – morda. Sam se rajši odloči za uspešno koncipiranje besednih iger, ki nam pomagajo definirati univerzalne probleme. Tako poizkuša usmeriti teorijo v reševanje konkretnih problemov. Drugi vidik uporabnosti neke teorije najde v njeni možnosti interdisciplinarnega povezovanja, kar vsekakor velja za sistemsko teorijo.

Osrednja problematika, iz katere izhaja, je problem vzpostavljanja kompleksnosti modernih družb. Dokončno postane jasno, da za žive in simbolne sisteme ni končnih zakonov, na katere bi lahko reducirali visoko kompleksne sisteme. Problemov in vprašanj modernih družb ni več mogoče reševati, če jih opazujemo iz perspektive enega samega simbola. "Nadaljujoč" delo Durkheima, Webra in Simmla, Willke v prvi vrsti izpostavlja strukturalno diferenciacijo oziroma povečevanje števila opcij, ki prevladajo nad segmentarno ali slojevsko diferenciacijo. Zaradi nje nastane specifična zahodna, z racionalnostjo in kapitalistično miselnostjo prežeta družbena struktura. Vendar razvoj divergentnih etik racionalnih posebnih področij vodi v paradoksalno racionalnost. Pojavi se zaradi razkoraka med ciljno racionalnostjo in sistemsko racionalnostjo.

Vendar pa kadar govorimo o razlikah med podsystemskeimi smisli, moramo spregovoriti tudi o njihovi medsebojni odvisnosti. Rastoča funkcionalna diferenciacija poleg mnogih prednosti prinaša tudi slabosti. Neskladja in protislovja, ki se razvijajo zaradi tega, vodijo sodobno družbo v samogroženost. Težave so nerešljive z instrumentom konsenza. Ob zavrnitvi tako dediferenciranja (diferenciacijo je Weber označil za zgodovinsko nepovraten proces) kot difuznega prepletanja družbenih področij nam preostane le še

takšno povezovanje, ki bolj ustreza strukturi modernih družb. Ključna pri tem je Willkejeva ugotovitev, da mora teorija usmeriti svojo pozornost na rastočo problematiko posledic zaradi operiranja specifičnih podsistemov.

Izhod iz konfliktna racionalnosti nam avtor ponuja v obliki proceduralne racionalnosti. Le-te nič več ne iščem v vsebini cilja, temveč v postopkih usklajevanja in odločanja. Metoda decentralnega kontekstualnega usmerjanja je metoda ustvarjanja diskurzivne racionalnosti. Organizirana je v pogajalskih sistemih, koncentriranih akcijah in podobno.

Neustrezno ločevanje na osi država-družba zabriše ugotovitev, da se spremembe dogajajo v odnosu med državo in drugimi družbenimi podsistemi. Zato je pomembno na novo osvetliti pozitivizacijo prava in vloge države kot suverena akterja. Pojem pozitivizacije pomeni zavest o tem, da red ni nič več dan od boga. Red ustvarja človek sam, in to namerano. Na sleherni vidik družbene realnosti je možno vplivati z zakonodajnim odločanjem. Oblike družbenega reda niso več samoumevne. Potrebujemo tudi institucijo legitimnosti, če želijo dobro delovati. Vendarle pa čista poljubnost ni mogoča. Na eni strani je omejevana s postopki diskurzivnega oblikovanja volje in na drugi strani s funkcijskimi pogoji pravnega sistema. Zaradi tega velja pravni sistem, do določene mere samoreprodukcijski.

Socialni subsistemi se generirajo na podlagi komuniciranja, zato za nastanek sprememb v družbi ne zadošča le vplivanje na osebe. Predvsem je potrebno vplivati na način njihovega operiranja. Socialni subsistemi niso avtistični sistemi. Imajo stike z okoljem, in sicer na tak način, da se samoreferenčni sistem odzove na dogodke v okolju z notranjim delovanjem. Hkrati pa tudi sam "posega" v subsisteme, ki zanj predstavljaja-